

Токмань Г. Л.

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

**ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЛІРИЧНОГО ЦИКЛУ «ПЛЕНЕР»
ІВАНА СВІТЛИЧНОГО ЯК ТЕКСТУ В ТЕКСТІ**

Стаття присвячена творчості Івана Світличного – українського дисидента-шістдесятника, ученого, поета. Дослідниця порушує проблему застосування теорії «текст у тексті» Юрія Лотмана як засади для інтерпретації ліричного циклу «Пленер». Під час тлумачення смислів вона спирається на історичний, біографічний та культурологічний контексти, виступаючи в ролі співрозмовника тексту.

Пейзажна лірика домінує в циклі, проте час від часу відходить на другий план, поступаючися політично-екзистенціальній. За Ю. Лотманом, справа читача (й дослідника), котрий рівень ієрархії кодів він вибере як провідний для себе. Стаття містить індивідуальну інтерпретацію віршів циклу «Пленер» як результат спостереження за смисловою грою, що виникає завдяки подвійній закодованості тексту: у текст про натурпростір уміщено текст про політичну ситуацію в Україні та екзистенційний стан/вибір української людини в цих обставинах.

У вірші «Язичницька весна» відчитуємо початок пори політичної відлиги, надію на оновлення, а також завзяття до праці й боротьби. Поетиці притаманні динамічність і антитектичність образів, язичницькі мотиви.

Вірші «Берези», «Орел», «Сосна» містять натуробрази як поетикальні домінанти тексту. Молоді і ранні берези пружиняють стан, незважаючи на паморозь, мов бите шкло, і дуб-покруч поруч. Орел (про якого поет іронічно запитує: одно- чи двоголовий?) хижий і підступний. Сосна як символ відступництва, втративши товариство – осіла, припинила тягнутися до неба й сонця у висоті.

Вірші «Приморозок», «Сльота», «Завія» за умови інтерпретації як «текст у тексті» зображують етапи політичного розвитку в Україні 1960-70-х років і екзистенційний стан людини. Сонет «Приморозок» є яскравим образним утіленням припинення політичної відлиги і настання часу жорстоких репресій з боку московської імперської комуністичної влади. Художній хронос сонету «Сльота» відповідає часу після політичних арештів, судів, вироків, коли не залишилося місця для надії, навіть для оманних маяків. Вірш «Завія» викликає алюзію суспільного життя без тверді: гуманних принципів, прав людини, національної гідності, у потерті лицемірства і зла.

Завершує цикл сонет «Панасові Заливасі», адресований художнику-дисидентіві. Вірш є психологічним автопортретом Івана Світличного як поета. Осінь у цьому тексті означає сформованість цінностей, вільний естетичний пошук, усвідомлений екзистенційний вибір.

Ключові слова: шістдесятництво, інтерпретація, текст у тексті, пейзаж, політична відлига, екзистенційний вибір, художній образ.

Постановка проблеми. Поезія Івана Світличного – багатогранне явище, однією з особливостей якого є вплив на творчість читацької ерудиції і наукової думки автора. Проблема вивчення його художніх текстів потребує складних філософських підходів, урахування історичного і культурологічного контекстів, вивчення мемуаристики. Ліричний цикл «Пленер» доцільно дослідити на засадах теорії Юрія Лотмана, на що непрямо вказував у листі [3, с. 488] сам поет.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У певних аспектах поезію І. Світличного вивчали

І. Бажинов, Ю. Барабаш, Л. Біловус, С. Білокін, Ю. Бойко-Блохін, Г. Віват, С. Глузман, І. Дзюба, І. Добрянська, О. Забужко, Н. Зборовська, О. Зінкевич, В. Іванисенко, І. Качуровський, Г. Коваленко, Н. Колошук, Р. Корогодський, Г. Костюк, М. Коцюбинська, І. Кошелівець, М. Москаленко, О. Неживий, В. Овсієнко, Б. Олександрів, І. Онікієнко, Г. Райбедюк, О. Рарицький, Т. Салига, Є. Сверстюк, Яр Славутич, Е. Соловей, Л. Тарнашинська, Т. Шестопалова та інші. Елеонора Соловей відзначила особливе місце віршів «Пленеру» в поезії Івана Світличного, вона пише:

«Щодо власне ліричного самовираження автора, можливо, найбільший інтерес становить розділ «Пленер». О, то давня традиція літератури: шифрувати «під погоду» суспільні пасати, антипасати і мусони!» [6, с. 71]. Проте, ліричний цикл «Пленер» як явище тексту в тексті ще не був об'єктом спеціального дослідження. Авторка статті розпочала вивчати це питання у праці «Роль паратексту Лесі Українки в циклі «Пленер» Івана Світличного» (2021). Продовжимо науковий пошук.

Постановка завдання. Мета розвідки – інтерпретація смислів і поетики віршів ліричного циклу «Пленер» Івана Світличного на засадах теорії «тексту в тексті» Юрія Лотмана.

Виклад основного матеріалу. Цикл «Пленер» розглядаємо за книгою із серії «Бібліотека Шевченківського комітету» «Іван Світличний. Надія Світлична. З живучого племені Дон Кіхотів» (2008), укладеної відомими знавцями творчості Світличних Михайлиною Коцюбинською та Олексієм Неживим. У примітках до поезії І. Світличного зазначено: «Тут подаємо поетичні тексти так, як їх упорядкували і прокоментували Леоніда Світлична і Надія Світлична у виданні: Іван Світличний. «У мене – тільки слово. Харків: Фоліо, 1994» [5, с. 398]. Тож цикл «Пленер» тлумачитимемо як певну естетичну єдність, звертатимемо увагу як на спільне, так і на особливе у смислах і поетиці віршів.

Про вірші «Пленеру» автор не раз згадує в листах з неволі, вміщує їхні тексти, коментує. Важливим, з підтекстом є коментар до вірша «Берези», вміщеного у лист до дружини від 19.02.1978. Відразу під останнім рядком «Беріз» поет пише: «З величезним задоволенням читаю два останні випуски тартуських «Трудов по знаковым системам». Така неймовірна іноді глибина і розкіш думки, що, здавалося б, на знані й перезнані речі відкривають тобі очі, як сліпцеві, і ти сприймаєш світ і літературу так наново, що сором стає за власне невігластво й безпорадність. От би в українському літературознавстві хоч би одного малюпуського Лотмана. Правда, наш Базаров [Микола Шамота – Г.Т.] проковтнув би його без солі» [3, с. 488]. Думаємо, що цей коментар не випадковий: автор натякає на другий смисл вірша та як літературознавець пояснює алгебру його творення й рецепції.

Звернімося до праці Юрія Лотмана «Текст у тексті», положення якої стануть засадами відчитування смислів віршів «Пленеру». «Текст за своєю суттю припускає певну закодованість» [2, с. 430], – пише Ю. Лотман. Розмірковуючи

про творення нових смислів як функцію тексту, він зазначає: «Ми можемо стикатися зі суцільним закодованим подвійним кодом, причому у різній читацькій перспективі виявляється то одна, то інша організація, чи з поєднанням загальної закодованості деяким переважаючим кодом і локальних підробок другої, третьої тощо» [2, с. 432–433]. У цій розвідці спостерігатимемо, як І. Світличний свідомо вдається до смислової гри, про сенс якої тартуський учений писав: «Смислова гра, що виникає при цьому у тексті, ковзання між різними структурними впорядкованостями надає текстові більші смислові можливості <...>» [2, с. 433]. Він стверджує, що читач, як і дослідник, також є іншим текстом і може брати участь у генерації смислів – і така трансформація тексту в читацькій свідомості аж ніяк не спотворює його об'єктивну структуру. Ю. Лотман спостеріг «перетворення у процесі прагматичного функціонування ядерних структур у периферійні, а периферійних – у ядерні» [2, с. 433]. Ми побачимо, як пейзажна лірика, що домінуватиме в циклі, час від часу відходитиме на другий план, поступаючися політично-екзистенціальній. І справа читача (й дослідника), котрий рівень ієрархії кодів він вибере як провідний для себе. «Текст генератор смислу, механізм, що мислить, щоб бути залученим до роботи, потребує співрозмовника. У цьому глибоко діалогічна природа свідомості як такої» [2, с. 434]. Отже, пропонуємо індивідуальну інтерпретацію віршів циклу «Пленер» як результат спостереження за смисловою грою, що виникає завдяки подвійній закодованості тексту: у текст про натурпростір уміщено текст про політичну ситуацію в Україні та екзистенційний стан/вибір української людини в цих обставинах.

Як було зазначено на початках нашого дослідження [7], сонет «Сутінь», котрий розпочинає начебто пейзажний цикл І. Світличного «Пленер», має епіграф з вірша Лесі Українки «Упоєні на бенкетах кривавих...» – рядки також суто пейзажного характеру. «Упоєні на бенкетах кривавих...» написано в добу революції 1905–1907 рр., це – символістичне зображення екзистенційного стану, свідомості й підсвідомого, борців за національне визволення в час невизначеності результатів повстання. Епіграф виконує функцію коду: І. Світличний закодував у цьому паратексті ключ для розуміння другого, політологічного рівня смислів не тільки вірша «Сутінь», а й усього циклу «Пленер», який відкриється читачеві після звернення до повного тексту вірша Лесі Українки. Твір «Сутінь» викликає алюзію явища україн-

ського шістдесятництва, надії і боротьби без перемоги. Дух незламного борця прочитуємо в екзистенціальних мотивах вірша як Лесі Українки, так і І. Світличного.

Вірш «Язичницька весна» малює картину зміни пір року як бунт, повстання, руйнування встановленої межі-цензури. Повстають світлі молоді сили проти гніту. Головні риси пейзажних мікробразів – їх динамічність і антитетичність. Армада вітру протиставлена засиллю снігу, яке вона *розмела*; повсталі трави – гудронам, які вони *рвуть*; армія стебла – кордонам, котрі вона *змете*... Назва вірша «Язичницька весна» актуалізується в тексті як окремими виразами («зелена оргія зела», «Басистий грім трубить зі зла / Нецензуровані резони»), так і загальним настроєм одухотворення природи, бачення за нею якихось духовних сил. Найбільша сила – у сонця. Це завдяки йому вороги тікають: «Руйновище снігів і льоду враз перекинулось на воду / І ходу, ходу до Дніпра» [5, с. 179]. Саме ж сонце, поводить як найвище язичницьке божество. «А сонце стало серед неба, / Нещадне, смалить. Так і треба!» І останній рядок вірша звучить однаково природно для двох текстів (за Ю. Лотманом) – і пейзажного, і політичного. «Пора оновлення... Пора!» [5, с. 179] Спостерігаємо гру омонімами. Друге *Пора* виразно означає те саме, що у Франковому вірші «Не пора...» – «Нам пора для України жити». «Язичницька весна» І. Світличного – це вірш-мрія, вірш-гасло, яке обов'язково почує якщо не сучасне авторові, то котресь з наступних поколінь українців.

Поезію «Берези» І. Світличний не раз згадує у своїх листах, подає текст як подарунок адресатам. У листі до Ірини та Ігоря Калинців (з Усть-Кана, від 20–21.09.1978) він характеризує свій твір як спокійний і без песимізму [4, с. 207]. А у вже згаданому листі до дружини (від 19.02.1978) перед текстом вірша подає свої переклади із Шарля Бодлера і жартівливо зауважує: «Бодлер є Бодлер, і за його настрої я не відповідаю. Але щоб не псувати й Ваших настроїв – от Вам ще вірш в іншій, не бодлерівській тональності» [3, с. 487]. І справді, після Бодлерових «Спліну», («І листопад гнилий, і мокра хвища...») та вірша «Кришка», де небо є «мур душного склепу». «чорна кришка казана» [3, с. 486–487], «Берези» І. Світличного сповнені весняним життєлюбством і красою існування.

У цьому вірші головне не динаміка, як у попередньому, а ейдетика. Образ *молодих і ранніх беріз* виписано мальовничо, одухотворено, у русі, у доквітті, з виразним авторським захопленням і замилюванням. Елемент невинного юного еро-

тизму додає краси і незахищеності створеному зібраному образу беріз. Часопростір художнього світу небезпечний: «Ще паморозь терпка, шпичаста, / Мов бите скло, іскриться скрізь», проте є надія, відтак автор пише: «Та світ гойднувся – і почався / Стриптиз осяяних беріз» [5, с. 179]. Краса образу вражає своєю витонченістю і неповторністю мовного оформлення. *Елегантно ронять листочок, вигинаються, роблять плавні па*, «шиї гнуться лебедино», «під струмом віт пружинить стан»... Крім відстороненого зображення беріз ми чуємо репліки спостерігача – ліричного героя: «– Берези!.. Молоді та ранні! / До щему в серці – молоді» [5, с. 179]. У тексті вірша відсутні виразні знаки другого коду, тож використаємо ідею Ю. Лотмана про діалогізм, право дослідника стати співрозмовником тексту, не претендуючи на безпомилковість і остаточність інтерпретації.

Остання строфа вірша малює образ, контрастно протилежний березам: «дуб-нелинь, товсто-кора покруч / Іржавим панцирем обріс» [5, с. 179]. Тривожні образи паморозі, що мов бите скло, і дуба-товстокорої покручі обрамлюють-оточують прекрасно-беззахисний образ молодих беріз. І це викликає в контексті всього циклу «Пленер» алюзію молодіжного творчого руху 1960-х, який так яскраво й потужно виник і діяв у загрозовій політичній ситуації того часу.

Вірш «Приморозок» ніби продовжує розвиток подій у часі 1960–70-х., коли відчитуємо другі тексти у пейзажних віршах «Пленеру». І. Світличний писав просто неба не тільки пейзажі (їх, українські, він справді на пленері написати аж ніяк не міг, бо відбував покарання далеко від рідної землі). Пленер – це теж подвійний код: автор бачив на власні очі політичну відлигу і її насильницьке припинення комуністичною імперською владою москви.

Початок тексту вірша «Приморозок» викликає алюзію поезії Лесі Українки з її циклу «Мелодії» «Була весна, весела, щедра, мила...». У І. Світличного також підкреслено характеристики минулої весни: «Була весна. Була відлига. / І – Божа благодать була» [5, с. 179]. Спробуємо відчитати весь вірш як текст у тексті. Йдеться, безсумнівно, і про справжню весну, але нас наразі цікавить другий смисл. Настала політична відлига, яку назвали Хрущовською, бо саме М. Хрущов (генсек КПРС) розвінчав культ Сталіна на XX з'їзді компартії. Відбулася реабілітація частини репресованих сталінським режимом. «Сніги розтанули. Спливла / У небуття недвига-крига» [5, с. 179]. Це – сонет (версифікаційно точніше, тут і далі у циклі – сонет-

тино), тож далі формується конфлікт. «З бруньок принишклий квіт оклигав, І вишня буйно зацвіла» [5, с. 180]. Звернімо увагу на характеристику квіту (українських патріотів, шістдесятників): «сп'янілий від тепла, / наївний, як розкрита книга». Волелюбство і патріотизм жили в історичній пам'яті та ментальності нації, лише принишкнули на лихі часи, щоб ожити за будь-якого послаблення московського гніту.

Алегоричне зображення репресій містить антиетичні образи і оксюморон, який посилює вираження жорстокості дій владців.

Та в чорну ніч знецацький вітер

Ошпарив намороззю віти,

Бубняву зав'язь, дівич-квіт [5, с. 180].

Поет з пленеру малює не тільки час арештів, слідств, судів, а й відбування покарання в таборах, на поселенні.

Померклий, вибитий морозом,

Мов білі сльози, на чорнозем

Спадає квіт з отерплих віт [5, с. 180].

Вірш «Приморозки» вважаємо змістовим та емоційним центром циклу «Пленер», тим випадком, коли, за Ю. Лотманом, у читацькій (у всякому разі дослідницькій) свідомості периферійні структури переходять в ядрні.

Сонет «Орел» спрямовує читацьку свідомість на політологічний шлях співтворення смислів уже епіграфом і першим рядком. Епіграф з І. Франка: «Я не люблю тебе, ненавиджу, беркуте». Перший рядок містить саркастичне запитання з натяком на московський герб: «Орел (одно- чи двоголовий?)» [5, с. 180] У другому контексті «Пленеру» вірш зображує того, хто не дає прийти ранку в «Сутіні», є засиллям снігів у «Язичницькій весні», товстокорою покручню в «Березах» – орла, московсько-комуністичну імперію. У його естві головне – хижість. Він великий, сильний, підступний. «Над чистим полем розпростер / Метрові крила і завмер. / От-от почнуться хижі лови» [5, с. 180]. Його мета – впасти з неба і роздерти жертву. Автор розбиває ілюзії, які, на жаль, виникають у деяких політиків Заходу й понині. «<...> він, готовий / Роздерти жертву. В жодні схови / Не заховатися тепер» [5, с. 180]. Прагнення контролювати землі, тримати в страху тих, хто на них живе, знищувати вибрану жертву, безжальність і зверхність – риси хижака-московії.

І. Світличний – іроніст, М. Коцюбинська зазначає: «Оця універсальна всеприсутність іронії як органічна ознака Іванового стилю зумовлює і своєрідність його езопової мови, якою він широко користувався» [1, с. 30]. Про поведінку тих, хто

живе в полі – живності, він пише без пістету. «І живність шулиться, зі скрути / Заклякла: бути чи не бути? / Під власні вуха залягла». Іронічний ефект дає сусіднє розташування ремінісценції з «Гамлета» В. Шекспіра і створена ним насмішувата ідіома. Проте це іронія, а не сарказм. Сонет завершує терцет, який зображує політично-екзистенціальну ситуацію в країні, становище індивідуальності в полі, над яким завис двоголовий орел. Ця характеристика дуже точна й лаконічна. Лапідарність як риса ідіостилю Світличного-поета виявляється тут виразно.

Кругом захищено. Голо!

І серце гунає на сполох,

А доля – в пазурах орла [5, с. 180].

«Пленером» у поетовій долі й було перебування в пазурах московського орла, що закінчилося важкою, смертною хворобою.

За поетикальною домінантою вірші циклу можна поділити на три групи: 1) ті, у котрих домінує художній хронотоп; 2) ті, у котрих домінує образ; 3) ті, у котрих домінує подія. Вірш «Сосна» належить до другої. Це твір з прихованим мотивом відступництва, який І. Світличний прямо творив у поемах «Архімед» і «Курбас», циклі «Три свободи».

За філософським змістом це – екзистенціальна поезія. Ідеться про два вибори, котрі зробила Сосна протягом свого існування, а точніше, до і після межової ситуації. Ідеться також про роль гурту в духовному житті людини, не натовпу, а саме гурту – кола однодумців, соратників.

Росла, струнка і міднокора,

В густім бору, в тіснім гурті.

Тягнулась вище й вище вгору,

До неба й сонця в висоті [5, с. 180].

Сосна прагнула «До світла, простору й тепла». Твір написано в жанрі балади – є сюжет, незвичайна подія, гострий психологічний конфлікт. Сосна була в межовій ситуації, дивилася в очі смерті, бачила загибель друзів. «Та ось, в глуху осінню пору / Сокири вдарили... Біда!.. / Залишили зі всього бору / Її одну, бо молода» [5, с. 181]. Поет, на нашу думку, завуальовує другий смисл свого вірша, і пише іронічно про те, як стало вільно, світло й просторо жити відтоді сосні, тут ключова заувага – «Ніщо їй не тривожить віти». І настав час другого вибору. Якщо перший – прагнення «До неба й сонця в висоті», то другий знакує напрямком вниз: «Гіллям розлогим обважніла, / Осіла, соком налилась...» [5, с. 181]. Поет пише також про розуміння свого відступництва – хай на рівні підсвідомого. «І тільки в сні, бувало, снила /

Про дні, коли в тіснім гурті / Тягнулася, струнка й красива, / До неба й сонця в висоті» [5, с. 181]. Вірш «Сосна» перегукується з поезією «Берези», нібито показуючи подальшу долю дерев-людей.

У поезиці сонету «Сльота» домінує художній хронотоп, як у вірші «Сутінь». І настрої подібний – невизначеність. Перший катрен – талановитий з лексичного погляду опис простору, в якому панують тумани і мряка. Наведемо його як шедевр немилозвучної немальовничої пейзажної лірики. А чи тільки пейзажної?

Нудота глизявих туманів,

Заниділа мокреча мряк.

Розверстий світ осклиз, набряк.

Засмоктаний в драглистій твані [5, с. 181].

Якщо провести паралель між розвитком мотивів у циклі «Пленер» й історією шістдесятництва, то хронос «Сльоти» відповідає часу після політичних погромів, судів, вироків... Риторичні запитання виражають зникнення надії на досягнення мети. «Де в тій хлані / Хоч проблиски, хоча б оманні / Вогні болотні за маяк?» [5, с. 181] З'являється алюзія на короткочасне українське відродження 1920-х років – образ болотяної люкрази, тобто Баришівського періоду творчості неокласиків, своєрідну культурницьку відлигу в історії України. «Коли вже вдарять ті морози! / Мару болотної люкрази / На груддя каменем скують» [5, с. 181]. Саме ця алюзія привідкриває читачеві другий код для відчитування тексту в тексті. Останній терцет також починається з літературної алюзії. «Ідуть дощі, і безнадійні / Мелодії заупокійні / Нудьгою сірою снують» [5, с. 181]. Тут усі мікрообрази перегукуються зі знаменитим пейзажем Михайла Коцюбинського «Ідуть дощі» з «Fata Morgana». Тож читач ставить собі запитання: що було Fata Morgana для суб'єкта лірики Івана Світличного? Це також, як і болотяна люкроза, відкриває код тексту в тексті.

Залишимо для іншого дослідника (або як перспективу для себе) вірші «Рондель» і «Осінь у Пуці-Водиці», розміщені також у цикл «Пленер». Зупинимося на поезії «Завія», яка, на нашу думку, створює смислове й поетикальне обрамлення циклу, перегукуючися з першим його віршем «Сутінь».

Текст вірша «Завія» поет вмістив у лист до дружини Леоніди і сестри Надії від 27.12.1976. Він описує зиму, яку переживає в засланні, як непростійну, з морозами до 30 градусів і відлигою, а потім знову морозами. На початку передноворічного листа він пише: «Дорога моя трійця!», звертаючися й до малого племінника Яреми. А перед текстом вірша зауважує: «До речі, на

теми завірюхи-завії можу також продекламувати віршик – тепер уже дорослий, значить, для жінок» [3, с. 365]. Недомовки в листах, приховані тексти в текстах віршів – особливості письма поетів-в'язнів сумління. Як зазначає Е. Соловей: «<...> в умовах ув'язнення та заслання можливість будь-якої самореалізації, будь-якої творчості існує лише тією мірою, якою наглядачі не в змозі її уєунути, заборонити, припинити» [6, с. 69]. Вступаючи в діалог з текстом вірша «Завія», враховуймо контексти – як історичний, так і біографічний.

Перша строфа вірша малює зимовий пейзаж як художній часопростір, весь заповнений рухомою невизначеною речовиною – потертю. Все хаотично – і неідентифікована потерть, і її рух. «Не сніг – суха рипуча потерть. / Паде розгойданий каскад / Із висі, рине низом, потім / Стовпом розгойданим назад» [5, с. 183]. Алюзія іншого часопростору виникає у другій строфі завдяки екзистенціальному мотиву – вираженню внутрішнього стану людини, її свідомості, інтенціонально спрямованої на довкілля. «Світ без тверді. / Сипка безодня – й ти у ній <...>» [5, с. 183]. Це узагальнення може бути прочитане значно ширше, ніж опис зимового дня.

Третя строфа містить запитання, четверта – категоричну заперечну відповідь на них. «А може, все це – тільки сон? / І є десь сонце, зелень, гомін? / Грозою скресаний озон? / Немає!» [5, с. 183]. Настрої нагадує виражений М. Коцюбинським у вже згадуваному пейзажі «Ідуть дощі» у «Fata Morgana»: «Де небо? Де сонце?» Замість них у повісті – міради дрібних крапель, у поезії І. Світличного – суха сипуча потерть. Так завершилася надія на краще після 1905 року, так закінчилася Хрущовська відлига. Завія – це суспільне життя без тверді: гуманних принципів, прав людини, національної гідності, у потерті лицемірства і зла.

Михайлина Коцюбинська точно визначила роль поетичного слова в існуванні митця-в'язня, вона пише про Івана Світличного, свого товариша, однопумця: «Уповні віддався поетичній творчості уже в неволі. Психологічно це зрозуміло – як торжество духовної суверенності людини і внутрішнього опору тискові й сваволі» [1, с. 21]. Сонет «Панасові Заливасі», який завершує цикл «Пленер», є екзистенціальним за змістом: поет створює свій автопортрет як митця, фіксуючи момент творчого розвитку. Натурпростір стає вже текстом у тексті, другим, а не першим, віддзеркалюючи ті зміни, які відбулися в «Я» ліричного героя. «Прозорію. Напевне, осінь. / Вона! <...>» [5, с. 183]. Поет характеризує ознаки осені у власній твор-

чості: *стиглість воскова*, слова, що *вигранюються* після хмелевого сум'яття у мед-вині, *сила басова*, напруженість тятиви, *тугість, стожилля, кутість ядр*. Осінь як міць, сформованість твердих засад-цінностей, готовність до будь-яких поворотів долі, вільний естетичний пошук, усвідомлений екзистенційний вибір – смисл образу.

Висновки. Отже, цикл «Пленер» І. Світличного – оригінальний високохудожній зразок двокодової лірики. Вступаючи в діалог з текстами віршів, ми відчитали політологічно-екзистенціальні смисли в пейзажній ліриці як текст у тексті.

За основу інтерпретації було взято теорію Ю. Лотмана, якою цікавився автор «Пленеру». За талановитим, естетично самоцінним змалюванням природи прочитано осмислення суспільної ситуації в Україні, подій політичної відлиги та повернення репресій періоду шістдесятництва, екзистенційного вибору української людини. Авторка не претендує на вичерпність та істинність в останній інстанції своєї версії розуміння проаналізованих художніх текстів. Перспективою розвідки є екзистенціально-діалогічне прочитання інших циклів Івана Світличного.

Список літератури:

1. Коцюбинська М. Світло Світличних: Іван і Надія. *Світличний І. О., Світлична Н. О. З живучого племені Дон Кіхотів*. Київ : Грамота, 2008. С. 5–44.
2. Лотман Ю. Текст у тексті. *Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / за ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 1996. С. 428–441.
3. Світличний І. Голос доби: Кн. 1: Листи з «Парнасу» / упорядн. Л. Світлична. Київ : Сфера. 2001. 544 с.
4. Світличний І. Голос доби: Кн. 2 / упорядн. Л. Світлична, Н. Світлична. Київ : Сфера. 2008. 424 с.
5. Світличний І. О., Світлична Н. О. З живучого племені Дон Кіхотів / упоряд.: М. Х. Коцюбинська, О. І. Неживий ; авт. передм., авт. прим. М. Х. Коцюбинська]. Київ : Грамота, 2008. 816 с.
6. Соловей Е. Поет. *Слово і час*. 1992. № 3. С. 69–72.
7. Токмань Г. Роль паратексту Лесі Українки в циклі «Пленер» Івана Світличного. *Теоретична і дидактична філологія*. Вип. 34. 2021. С. 60–68.

Tokman H. L. INTERPRETATION OF THE LYRICAL CYCLE “PLENARY” BY IVAN SVITLYCHNY AS A TEXT WITHIN A TEXT

The article is devoted to the work of Ivan Svitlychny, a Ukrainian dissident-sixties, scientist, poet. The researcher raises the problem of applying Yuri Lotman's «text within a text» theory as a basis for interpreting the lyrical cycle «Plenary». During the interpretation of meanings, she relies on historical, biographical and cultural contexts, acting as an interlocutor of the text.

Landscape lyrics dominate the cycle, but from time to time it recedes into the background, giving way to political-existential. According to Y. Lotman, it is up to the reader (and researcher) which level of the hierarchy of codes he chooses as leading for himself. The article contains an individual interpretation of the poems of the cycle «Plenary» as a result of observing the semantic game that arises due to the double encoding of the text: a text about the political situation in Ukraine and the existential state/choice of the Ukrainian person in these circumstances is placed in the text about natural space.

In the poem «Pagan Spring» we read the beginning of a period of political thaw, hope for renewal, as well as zeal for work and struggle. Poetry is characterized by dynamism and antithesis of images, pagan motifs.

The poems «Birches», «Eagle», «Pine» contain nature images as poetic dominants of the text. Young and early birch trees are springing up, despite the frost, like broken glass, and oak tree is nearby. The eagle (about which the poet ironically asks: one- or two-headed?) is predatory and treacherous. The pine tree as a symbol of apostasy, having lost its companionship, settled down, stopped reaching for the sky and the sun in height.

The poems «Spring Frost», «Slush», «Blizzard» under the condition of interpretation as a "text within a text" depict the stages of political development in Ukraine in the 1960s and 70s and the existential condition of man. The sonnet «Spring Frost» is a vivid figurative embodiment of the end of the political thaw and the onset of brutal repression by the Moscow imperial communist authorities. The artistic chronology of the «Slush» sonnet corresponds to the time after political arrests, trials, and sentences, when there was no room left for hope, even for misleading beacons. The poem «Blizzard» evokes an allusion to social life without solidity: humane principles, human rights, national dignity, in the wear and tear of hypocrisy and evil.

It concludes the cycle of sonnets «To Panas Zalivakha», addressed to the dissident artist. The poem is a psychological self-portrait of Ivan Svitlychny as a poet. Autumn in this text means the formation of values, a free aesthetic search, a conscious existential choice.

Key words: *sixties, interpretation, text within a text, landscape, political thaw, existential choice, artistic image.*